

فرهنگین

حجت الاسلام عباس جعفری

اشاره

چاپ کتاب‌های پیشوایان سلفیه و وهابیت مانند ابن تیمیه، ابن قیم، محمدبن عبدالوهاب و خاندان او و صدها کتاب و مجله دیگر در عربستان و خارج از آن، برضد تشیع، انقلاب اسلامی، رهبری و مردم ایران با به کارگیری جدیدترین فناوری تبلیغاتی و همچنین تربیت مبلغان وهابی و تأمین هزینه‌های مالی آن‌ها، ساختن مساجد متعدد در سراسر جهان، کمک‌های بلاعوض و سرمایه‌گذاری‌های کلان در راه گسترش اسلام سعودی، گوشه‌ای از فعالیت‌های حاکمان وهابی به شمار می‌آید. خاندان آل سعود، که بیش از چهار هزار نفر هستند، عمده مشاغل و پست‌های کلیدی را در سراسر کشور پهناور عربستان در دست دارند. مذهب رسمی عربستان، سنی حنبلی است که بر اساس تعالیم محمدبن عبدالوهاب اداره می‌شود و اقلیتی (۱۵ درصد) در منطقه شرقی، قطیف، احساء، دمام و ظهران شیعه هستند. خاندان محمدبن عبدالوهاب که به «آل الشیخ» معروف شده‌اند، پست‌های مهم افتا، ارشاد، تبلیغات، آموزش مذهب وهابیت و مانند آن را در دست دارند. این مقاله به ساختار مذهبی، فرهنگی و سیاسی عربستان سعودی و عملکرد آن در دوره‌های اخیر، پس از تأسیس کشور و استقرار قدرت وهابیان می‌پردازد.

وظایف خویش عمل می‌کند.

ب) دانشگاه‌ها و مراکز علمی، مذهبی

۱. جامعه ام‌القری بمکه المکرمة: این دانشگاه در سال ۱۳۶۹ هـ ابتدا به صورت دانشکده «الشریعه» تأسیس شد و در سال ۱۴۰۱ هـ با موافقت مجلس الوزراء به دانشگاه ام‌القری تغییر نام داد. هدف از تأسیس این دانشگاه، آموزش زبان عربی و گسترش فرهنگ اسلامی برای برادران و خواهران است و در شهرهای جدّه و طائف نیز شعبه دارد. دانشکده‌های «کلمة الشریعه»، «مرکز البحوث العلمی»، «احیاء التراث الاسلامی»، «مرکز البحوث النفسیه والتربویه»، «مرکز ابحاث الحج»، «معهد تعلیم اللغة العربیه» و «المركز العالمی للتعلیم الاسلامی» زیر نظر این دانشگاه فعالیت می‌کنند.

این دانشگاه تاکنون کتاب‌ها و مجلات متعددی را چاپ و منتشر کرده است.^۳

۲. الجامعة الاسلامیه بالمدينة المنورة: این دانشگاه در سال ۱۳۸۰ هـ برای خدمت به جهان اسلام و کمک به آموزش و تربیت علما و خطباء و مبلغان مذهبی در مدینه تأسیس شد و تاکنون فعالیت‌های مهمی در زمینه چاپ و نشر کتاب و مجله انجام داده است.

۳. جامعة الامام محمدبن سعود الاسلامیه: این دانشگاه در سال ۱۳۹۴ هـ با هدف خدمت به جهان اسلام در زمینه بحث‌های اسلامی و گسترش و تبلیغ آن در کشورهای گوناگون تأسیس شد. دانشکده‌های مهم «کلیة اللغة العربیه»، «کلیة اصول الدین»، «کلیة العلوم الاجتماعیه»، «المعهد العالمی للقضاء» و «مرکز البحوث» وابسته به آن هستند که کتاب‌ها و مجلات گوناگونی در زمینه اهداف خود، چاپ و توزیع کرده‌اند.^۴

۴. جامعة الملك سعود: این دانشگاه از سال ۱۳۹۸ هـ در زمینه مباحث تربیتی، اقتصادی، ادبی، اداری، بیمارستانی و سایر علوم فنی مانند زراعت و هندسه بنیان نهاده شد و آثار

به دلیل اهمیتی که مسأله حج در بین مسلمانان جهان دارد و همه ساله میلیون‌ها زن و مرد مسلمان عاشق حضور در مراسم عبادی - سیاسی حج بیت الله الحرام و زیارت قبر مقدس پیامبرگرامی (ص) و صحابه ایشان و بازدید از مکان‌های تاریخی، عازم عربستان می‌شوند، حاکمان سعودی وزارت‌خانه مستقلی به نام «حج» تشکیل داده‌اند که وظیفه اساسی آن، رسیدگی به مسائل حج و حجاج است. همه علما و دانشمندان وهابی، باید آمادگی کامل برای برگزاری مراسم را داشته باشند و احکام و پرسش‌های شرعی حاجیان را طبق مذهب وهابیت پاسخ گویند. اداره حرمین شریفین (مکه و مدینه) از وظایف عمده وزارت حج و شؤونات اسلامی است. این وزارتخانه به طور منظم، کتاب‌ها و مجلاتی را برای معرفی مکان‌های تاریخی و اعمال مذهبی مسلمانان طبق مذهب وهابیت چاپ و منتشر می‌کند.^۵

گفتنی است مؤسسات و نهادهای متعددی مانند «مجلس شورای الدعوه والارشاد»، «المجلس الاعلی والشؤون الاسلامیه»، «ریاسة شؤون الحرم المکی والحرم المدنی»، «دور الحج فی نشرة الدعوة»، «هیئة الأمر بالمعروف والنهی عن المنکر»، «الرسالة العالیة لادارة الهجرة العلمیة والافتا»، «الجماعة الخیریة لتحفیظ القرآن الکریم» و «هیئة کبار العلماء» زیر نظر وزارت حج فعالیت می‌کنند که هر یک به سهم خود با برپایی جلسات، سخنرانی‌ها در داخل و خارج، تألیف کتب و چاپ نشریات و توزیع و اهدای آنان، به ویژه در ایام حج (ماه‌های ذی‌القعدة و ذی‌الحجه)، به

پس از آغاز و استمرار دعوت وهابیان و استقرار حاکمیت آل سعود، بیش‌تر سرزمین‌های مردم مسلمان جزیره العرب مانند شهرهای مکه، مدینه، طائف، دمام، نجران، بریده، الکبار، هفوف، جدّه، تبوک، ریاض (نجد)، قطیف، الأحساء و مناطق دیگر به تصرف و اشغال حاکمان سعودی در آمد و با اجبار، آیین وهابیان رسمیت یافت، ولی تعدادی از مسلمانان مناطق شرقی مانند قطیف، احساء، عسیر و نجران، که پیش‌تر شیعه اثنا عشری بودند، تسلیم نشدند و هنوز هم مراسم دینی و مذهبی را طبق اعتقاد خود برگزار می‌کنند.

وهابیان نسبت به آیین‌ها و شعایر مذهبی بسیار سخت گیرند و با تعمیر و ساختن قبور پیامبران، زیارت قبور

وهابیان نسبت به آیین‌ها و شعایر مذهبی بسیار سخت گیرند و با تعمیر و ساختن قبور پیامبران، زیارت قبور اموات، توسل به اولیای الهی، نذر برای مردگان، طلب شفاعت و بزرگداشت آن‌ها، به طور جدی، برخورد می‌کنند!

اموات، توسل به اولیای الهی، نذر برای مردگان، طلب شفاعت و بزرگداشت آن‌ها، به طور جدی، برخورد می‌کنند! همه کتاب‌ها، مجلات و سخنان خطبا در مساجد، به ویژه مسجدالحرام و مسجدالنبی، که چاپ، منتشر و ایراد می‌شود، درباره مباحث توحید و شرک، بدعت و نهی مردم در استفاده از دعا و توسل و شفاعت است. اینک شرح مهم‌ترین مراکز و دستگاه‌های فرهنگی تبلیغاتی وهابیان:

تبلیغ وهابی‌گری در داخل عربستان
الف) وزارت حج و اوقاف و ارشاد و شؤون اسلامی

و تألیفات گوناگونی به زبان‌های عربی و انگلیسی منتشر کرده است.^۵
 ۵. جامعه الملک عبدالعزیز: این دانشگاه از سال ۱۴۰۵ هـ تأسیس شد و در زمینه مباحث اقتصادی و اداری و آداب و علوم انسانی و زمین شناسی، هندسه و مانند آن فعالیت می‌کند. از مهم‌ترین مراکز علمی این دانشگاه، «مرکز ابحاث الاقتصاد الإسلامي» است که تاکنون ۲۰۷ کتاب و ۲۰ نشریه مهم منتشر کرده و با «سازمان کنفرانس اسلامی» نیز همکاری دارد.^۶

ج) رابطه العالم الاسلامی

این مرکز در سال ۱۳۸۱ هـ / ۱۹۶۲ م توسط ملک سعود در مکه گشایش یافت و تاکنون ۳۸ سال از تأسیس آن می‌گذرد و از پر قدرت‌ترین سازمان‌های مذهبی در عربستان محسوب می‌شود. وظایف مهم این مرکز عبارتند از: آموزش‌های اسلامی، چاپ و توزیع قرآن و کتب‌های اسلامی، آموزش زبان عربی، کمک مالی به کشورهای و اداره مؤسسه‌های خیریه در سراسر جهان.

مجموعه‌ای از مجامع و ادارات دینی وابسته به این سازمان عبارتند از:

۱. مجمع فقه اسلامی؛^۲
۲. شورای عالی جهانی مساجد؛^۳ مؤتمر (کنفرانس) تربیت اسلامی؛^۴ جمعیت اسلامی جوانان.

این سازمان طی ۱۰ سال گذشته قریب یک میلیارد ریال صرف ساختمان بناهای اسلامی و ترویج اسلام سعودی نموده و دولت عربستان مبلغ ۳۵ میلیون ریال به سازمان‌های خیریه، بیمارستان‌ها و درمانگاه‌ها در خارج از کشور، و ۲۰ میلیون ریال برای نشر و حفظ قرآن و ارشاد اسلامی کمک کرده است.

امروزه بیش از یک هزار مسجد و صدها مرکز اسلامی در سراسر جهان زیر نظر این سازمان مشغول فعالیت هستند.

کمک‌های این مرکز در کشورهای دیگر برای احداث ۲ مؤسسه اسلامی، ۱۲۵۹ مسجد، ۱۰۶۹ مدرسه، ۲۰۰ مؤسسه مذهبی، ۱۳۴ دانشگاه، ۴۱

درمانگاه، ۷۶ بیمارستان و یک دانشکده جهان عرب در پاریس هزینه شده است.^۸

د) رئاسة ادارات البحوث العلمیه والافتاء و الدعوة والارشاد (هیئة كبار العلماء): در سال ۱۳۹۱ هـ به دستور ملک خالد بن عبدالعزیز، فرمانی خطاب به شیخ ابراهیم بن محمد آل‌الشیخ (از نوادگان محمد بن عبدالوهاب) صادر و قرار شد گروهی از علما و دانشمندان وهابی عربستان گرد هم آیند تا ضمن بحث و بررسی (به صورت گروهی) و بدون توجه به مذاهب فقهی مشهور اهل سنت (حنبلی، شافعی، حنفی و مالکی) فتوای لازم برای احکام شرعی را صادر کنند و مردم نیز موظف به پیروی باشند.

در سال ۱۳۹۵ هـ پس از مرگ شیخ ابراهیم بن محمد آل‌الشیخ، ریاست این اداره به شیخ عبدالعزیز بن عبدالله بن باز (آل‌الشیخ) واگذار شد.

شیخ عبدالعزیز بن عبدالله بن باز در سال ۱۳۳۰ هـ در شهر ریاض متولد شد. درس دینی و اسلامی را از استادانی مانند الشیخ محمد بن عبداللطیف بن عبد الرحمان آل‌الشیخ و الشیخ محمد بن ابراهیم آل‌الشیخ فرا گرفت. سپس سال‌ها امور قضا، تدریس، سخنرانی و ریاست دانشگاه اسلامی در مدینه را عهده دار بود. بن باز در سال ۱۳۴۶ هـ در اثر بیماری از دو چشم نابینا شد، ولی مشکل کوری نتوانست او را از فعالیت علمی و سیاسی باز دارد.

هـ) سایر مراکز و مؤسسات مذهبی: مؤسسات و سازمان‌های دیگری که در عربستان، به فعالیت‌های مذهبی - دینی و خیریه می‌پردازند، عبارتند از:

۱. «هیئة الأمر بالمعروف والنهی عن المنکر»؛
۲. «الجماعة الخیریه لتحفیظ القرآن الکریم»؛
۳. «مجمع الملک فهد لطباعة المصحف الشریف»؛
۴. الندوة

همه کتاب‌ها،
 مجلات و سخنان
 خطبا در مساجد، به
 ویژه مسجد الحرام
 و مسجد النبی، که
 چاپ، منتشر و ایراد
 می‌شود، درباره
 مباحث توحید و
 شرک، بدعت و نهی
 مردم در استغلا
 از دعا و توسل و
 شفاعت است.

العالمیه للشباب الإسلامی»؛ ۵. «المجلس الأعلى للشؤون الاسلامیه»؛

روشن است به دلیل این که عربستان از قدیم یک کشور تاریخی، اسلامی و مذهبی بوده، همواره فرهنگی آمیخته به دین و آداب و رسوم مذهبی داشته و مردمان این کشور نیز پای بندی فراوانی به انجام فرایض دینی، آداب و سنن مربوط به مذهب دارند. البته در کنار فرهنگ دینی، فرهنگ و آداب و رسوم قبیله‌ای و نژادی نیز در مردم تأثیر داشته است.^۹

و) حوزه‌های علمیه و مراکز آموزشی - دینی: در عربستان، چیزی به نام حوزه‌های علمیه، آن گونه که در کشورهای شیعه نشین مرسوم بوده و هست، وجود ندارد. پس از استقرار دولت عربستان سعودی (به ویژه در مرحله سوم آن به دست ملک عبدالعزیز بن سعود

در سال ۱۳۵۳ هـ) دولت تلاش بسیاری کرد تا غیر از مراکز دانشگاهی، مرکزی به عنوان حوزه‌های علمی مانند حوزه‌های علمی شیعه و یا مدارس امام خطیب (الجامعات الاسلامیه در عثمانی و

جامع الأزهر در مصر) به وجود نیاید. در واقع، حوزه‌های علمی - دینی عربستان، شکل دانشگاهی تکامل یافته است، به گونه‌ای که مروج آیین

و مذهب رسمی و هابیت هم هستند. از گذشته‌های دور تاکنون، از داخل و خارج عربستان علاقه‌مندان به تحصیل در رشته‌های دینی مانند قرآن، تفسیر، حدیث، تاریخ اسلام و فقه، جذب دانشگاه‌های این کشور مانند «جامعه ام‌القری»، «جامعه الملك سعود»، «جامعه الملك عبدالعزيز» و «جامعه الاسلامیه فی المدینه» می‌شوند. برای نمونه، دانشگاه اسلامی در مدینه (تأسیس در سال ۱۳۸۱ هـ) با پنج دانشکده تخصصی و بخش‌های گوناگون وابسته، به آموزش دانشجویان در شریعت اسلامی، تبلیغ و ارشاد، اصول دین، قرآن و حدیث، حدیث و روایات شریفه، مطالعات اسلامی، زبان عربی و مانند آن می‌پردازد. فارغ التحصیلان این مراکز علمی به اقامه نماز جماعت در مساجد و تبلیغ مسائل شرعی و دینی در داخل و خارج عربستان مشغول می‌شوند.

در عربستان، هرگونه فعالیت مذهبی خارج از آیین و هابیت ممنوع است و به شدت با آن برخورد می‌شود. البته در میان وهابیان نیز گرایش‌های مختلف تدروی افراطی (متعصب)، سنت‌گرا، معتدل و میانه رو وجود دارد. وابستگی شدید سیاسی، نظامی و اقتصادی عربستان به امریکا، انگلستان، مسأله فلسطین، مسائل حج و برخورد با حجاج ایرانی در سال ۱۴۰۷ هـ/ ۱۳۶۶ ش، جنگ ایران و عراق، مسأله افغانستان، گروه «سپاه صحابه» و گروه «طالبان»، باعث اعتراض و شورش‌های متعددی در شهرهای مکه، مدینه و مناطق دیگر، به ویژه شیعه نشین، شده است.

دولت سعودی در نصب مسؤلان دینی، سیاسی و اقتصادی کشور

**حوزه‌های علمی - دینی
عربستان، شکل دانشگاهی
تکامل یافته است، به گونه‌ای
که مروج آیین و مذهب رسمی
و هابیت هم هستند.**

**یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های
مراکز فرهنگی و رسانه‌ای
(رادپو، تلویزیون و مطبوعات)
تلاش در معرفی نظام
حکومتی آل سعود و آیین
و هابیت به عنوان بهترین
تشکیلات اداری و مذهب مورد
علاقه مردم و هماهنگ با قرآن
و سنت نبوی است.**

دقت فراوانی می‌کند تا مبادا مخالفان سیاست‌های آل سعود میدان و فرصت فعالیت پیدا کنند.

ز) مراکز انتشاراتی، رسانه‌ای و کتابخانه‌ای: حکام و هابی آل سعود همه امکاناتی را که از استخراج بی‌حد و حساب نفت به دست می‌آید، در راه تبلیغ حکومت استبدادی سعودی و آیین منحرف و هابیت بهره می‌گیرند. یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های مراکز فرهنگی و رسانه‌ای (رادپو، تلویزیون و مطبوعات) تلاش در معرفی نظام حکومتی آل سعود و آیین و هابیت به عنوان بهترین تشکیلات اداری و مذهب مورد علاقه مردم و هماهنگ با قرآن و سنت نبوی است. هرگونه تحقیق و پژوهشی که با این برنامه‌ها همسو باشد، تهیه، تنظیم، منتشر، نگه‌داری و تبلیغ می‌شود و هرگونه تألیف و تحقیقی که موافق با مذاهب دیگر (به ویژه مذهب تشیع دوازده امامی) باشد، انحراف از دین اسلام و بدعت و کفر معرفی و مردم را از نزدیک شدن به آن منع می‌کنند. برای نمونه، تعدادی از کتابخانه‌ها، مراکز انتشاراتی، آثار منتشر شده و رسانه‌های تبلیغاتی کشور عربستان در ذیل معرفی می‌شود.

کتابخانه‌ها

۱- کتابخانه دانشگاه ملک سعود در شهر ریاض دارای بیش از ۱۱ میلیون

جلد کتاب عربی و فارسی، ۳۰۰۰ نشریه اداری، ۸۶۰۰ نشریه دولتی و منابع کمیاب خطی فراوان؛
۲- کتابخانه عمومی ملک عبدالعزیز دارای ۲۰۰۰۰۰۰ جلد کتاب عربی، انگلیسی و مجموعه گسترده‌ای از نسخه‌های خطی کمیاب و نشریات ادواری در موضوعات گوناگون؛
۳- کتابخانه دانشگاه اسلامی مدینه منوره دارای ۳۳۴۰۰۰ جلد کتاب، نشریه، پایان نامه، اسلاید و میکرو فیلم در موضوعات گوناگون؛
۴- کتابخانه انجمن اداره عمومی دارای بیش از ۱۷۷۰۰۰۰ جلد کتاب عربی، انگلیسی و مجلات دوره‌ای و نشریات دولتی؛

۵- کتابخانه ملی ملک فیصل دارای ۳۷۰۰۰ جلد کتاب به زبان عربی، انگلیسی و فرانسه؛

۶- کتابخانه ملی ملک فهد در حال حاضر، بیش از ۳۰ هزار مدرک و سند درباره تاریخ عربستان و توسعه کشور سعودی را نگه داری می‌کند.

مؤسسات انتشاراتی و چاپخانه‌ها

بیش از ۱۱۷ مرکز انتشاراتی و چاپخانه در زمینه چاپ و انتشار کتاب و مجله در عربستان تأسیس شده که مهم‌ترین آن‌ها به شرح ذیل است:
۱. دار ابن الجوزی، دمام؛ ۲. مؤسسه أسام، الریاض؛ ۳. مکتبه الأوس، المدینه؛ ۴. مکتبه الباز، مکه؛ ۵. دارالشروق للنشر والتوزیع، جدّه؛ ...

کتاب‌های منتشر شده ضد شیعه

بخش مهمی از کتاب‌های منتشر شده به زبان‌های عربی، انگلیسی، فارسی و اردو در این چاپخانه‌ها غیر از کتب قدیمی پیشوایان سلفی‌گری مانند ابن تیمیه، ابن القیم، ابن کثیر و محمدبن عبدالوهاب اختصاص به رد عقاید مذهب شیعه و دشمنی و ضدیت با آن، به ویژه پس از انقلاب اسلامی ایران، دارد که ناشران با دستور حاکمان و هابی با جدیت بسیار، آن‌ها را چاپ و در داخل عربستان و خارج آن در میان

مسلمانان و غیر مسلمانان (بیش تر به صورت هدایی) توزیع می کنند.^{۱۱} یکی از مسائل مهمی که در بیش تر این کتاب ها به چشم می خورد و نویسندگان وهابی آن را مطرح می کنند، اختصاصی دانستن تفسیر اسلام و سنت نبوی ﷺ به مرکز وحی (حرمین شریفین) و علما و ساکنان آن است و هر گونه عقیده و فکری را که خارج از محیط حرمین در سراسر جهان مطرح شود، باطل می دانند. دانشمندان وهابی خود را متولیان و مفسران جهان اسلام می دانند و داعیه رهبری آن را دارند. آنان با فراخوانی متفکران و دانشمندان جهان اسلام و با در اختیار گذاشتن امکانات (کتابخانه و بودجه) در راه این هدف تلاش می کنند.

بخش عمده آثار انتشار یافته (غیر از ضدیت با عقاید تشیع و ایران اسلامی) درباره جنبش و دعوت سلفی گری و وهابی گری مطابق با آثار ابن تیمیه، محمد بن عبدالوهاب و مبارزه با هر گونه نوآوری و مخالفت با افکار پیشوایان سلفی است که برای نمونه می توان به انتشار کتابی با عنوان حواری هادی مع محمد الغزالی، و وفات مع کتاب السنه النبویه چاپ دارالوطن، الرياض تألیف سلمان بن فهد العوده اشاره کرد که در مخالفت با افکار نویسنده پرآوازه معاصر مصری (الشیخ محمد الغزالی) نوشته شده؛ نویسنده ای که به بحث های عقلی و علمی پرداخته و طرفدار نوآوری فرهنگی در جهان امروز، دفاع از انقلاب اسلامی ایران، امام خمینی (قدس سره) و مخالف وهابیان است.^{۱۲}

مطبوعات، رادیو و تلویزیون و خبرگزاری ها

۱. **مطبوعات:** در کشور عربستان، همه مطبوعات در داخل و خارج کشور به زبان های عربی و انگلیسی با شمارگان بالا، زیر نظر دولت (وزارت تبلیغات) و با بودجه دولتی فعالیت می کنند. در واقع، رسانه ها بازگوکننده خط فکری و سیاسی حاکم بر کشور هستند که دولت

حکام وهابی آل سعود همه امکاناتی را که از استخراج بی حد و حساب نفت به دست می آید، در راه تبلیغ حکومت استبدادی سعودی و آیین منحرف وهابیت به کار می گیرند.

آن را ترسیم می کند.

مهم ترین روزنامه ها و مجلات عربی و انگلیسی عبارتند از: الجزیره، الرياض، المدینه المنوره، عکاظ، الیوم، البلاد، الشرق الاوسط، الحیات، المجله، المستقبل، الندوه، الدعوه، المجتمع، المسلمون، اخبار العالم الاسلامی، الیمامه ...

Saudi Business, Arabian sun, News from Saudi Arabia, Saudi Economic Surrey, Saudi Arabia Business Week, Arab News

۲. خبرگزاری (داخلی و خارجی):

خبرگزاری داخلی در سال ۱۹۷۰م تأسیس شده است و با عنوان عربی «وكالة الأنباء السعودیه» و عنوان لاتین «S.P.A» فعالیت می کند. - خبرگزاری اسلامی «I.P.A»

- خبرگزاری خارجی رویتر و آسوشیتدپرس.

۳. **رادیو و تلویزیون:** رادیو و تلویزیون عربستان در سال ۱۹۶۷م راه اندازی شده است و زیر نظر دولت، به ویژه وزارت اطلاعات، قرار دارد و به زبان های عربی،

انگلیسی، فارسی، فرانسوی، ترکی و اردو در جهت سیاست های فرهنگی، سیاسی کشور برنامه های درون مرزی و برون مرزی تهیه و پخش می کند. فعالیت فرهنگی، رادیویی و تلویزیونی برای مردم آزاد نیست و تمام آن ها طی فرمانی از اظهار نظر مطبوعاتی و رسانه ای ممنوع شده اند، ورود نشریات خارجی به دلیل انتقاد از برنامه های حکومتی سعودی ممنوع است و اعضای حاکم بر کشور که همگی از خاندان سعودی و وابستگان آنان هستند، به شدت بر برنامه های رسانه ها نظارت دارند.

پی نوشت ها

۱. البته وهابیان سعودی از چاپ قرآن کریم با زیباترین خط و کاغذ و اهدای آن به حاجیان و زائران مکه و مدینه در ایام حج و در طول سال نیز غافل نیستند.
۲. مؤلف کتاب تاریخ الجزیره العربیه فی عصر الشیخ محمد بن عبدالوهاب، در ص ۳۴۱ می گوید: «از شیخ شش فرزند پسر به نام های: ابراهیم، عبدالعزیز، عبدالله، حسن، حسین و علی و شش دختر به نام های سلمی، صفیه، فاطمه، سعدی، عایده و حبیبه باقی ماند.»
۳. فهد بن محمد الدرعان، النشر فی الجامعات السعودیه، دراسه تحلیلیه نقدیه، الرياض مطبوعات مکتبه فهد الوطنیه، ۱۴۲۳ هـ؛ نویسنده در این کتاب آمار انتشارات این دانشگاه را بالغ بر ۱۰۳ کتاب و ۱۱ نشریه دانسته است.
۴. آمار انتشارات این دانشگاه به ۱۴۷ کتاب و ۱۹ نشریه فصلی رسیده است. (النشر فی الجامعات السعودیه) ص ۴۶۰.
۵. همان، این کتاب آمار انتشارات را افزون بر ۲۸۸ کتاب و ۳۱ نشریه برشمرده است.
۶. همان، ص ۴۶۶.
۷. محل اصلی این مجمع در شهر جدّه عربستان بوده و با هدف وحدت نظری و عملی اسلامی و حل مشکلات عقیدتی، اجتماعی فقهی در چارچوب شریعت اسلامی تشکیل شده است. از ایران نیز همه ساله هیأتی از طرف سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در این مجمع شرکت می کنند.
۸. حوزة نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت، شناخت عربستان، ص ۱۲۸.
۹. شناخت عربستان، صص ۱۳۰، ۱۴۷ و ۱۶۵.
۱۰. همان.
۱۱. همان.
۱۲. همان.